

altres.

Amb un coneixement cert i equilibrat de la història, podem judicar bé el problema etimològic. En el qual s'oposen dues teories: la que parteix del greco-llatí RHOMBUS, figura geomètrica, adoptada per Webster (1832), Murray-Bradley, Skeat, i darrerament M-Lubke (REW's, 7291.3), els autors acadèmics del *Dizionario di Marina*, i jo mateix (DCEC/DECH, cf. RFHisp VI, 212, n 2); i la que li cerca un origen germànic (sigui el neerl. *rum* o el seu equivalent esc. ant. *rúm* 'espai, indret'), preferida per Jal, Littré i Bloch. Creguem, però, més aviat, que hi hagi part de veritat en totes dues idees. Si acceptem la segona haurem d'explicar l'it. *rombo* i el cast. *rumbo* per influència de RHOMBUS; i acceptant la primera, la *u* hispànica i el port. *rumo* suggereixen contaminació per part del mot germànic. S'engendrà en un maridatge d'un corrent mediterrani (*rombo*) amb un corrent atlàntic de nissaga germànica.

En català, reduïts com estem al terreny conjectural, no ha de preocupar-nos el detall de la -o de *rumbo*, puix que és arxi-sabut que els nostres antics usaren tals formes en -o en els llatínismes mal païts encara per la llengua (*clero, foro, ànimo, morbo*), i l'aversió per a la -o no s'imposà fins a temps recents: res no entrebanca admetre i suposar que ens vingué directament d'aquest corrent baix-llatí, macarrònic o sapiencial; no ens enceguem contra la forma depurada *rumb*, atinguem-nos-hi, tot reconeixent que sempre hem dit *rumbo*, i que després d'un temps en què el mot havia pres vol en l'estil de prestigi popular, i en què creà els derivats (*rumbós* etc.), que veurem, també entre nosaltres quedà reduït a les pràctiques marines.

Quant a l'origen primordial, resulta inversemblant partir del germànic, tenint en compte que ni el neerl. *rum*, ni l'esc. *rúm*, ni l'angl. *room*, no s'han usat mai en el sentit de 'rumb' ni en el de 'divisió de la rosa nàutica'. D'altra banda el fr. antiq. *rum* mai no va significar 'espai, indret, paratge', en general, sinó estrictament 'cabuda de la sama o bodega d'una nau', o bé tan difícil d'admetre que el canvi de sentit es vagi produir en francès com en germànic. No existint germanismes nàutics directes en ibero-romànic ni en italià, seria forçós admetre que la França atlàntica fos el focus de difusió del mot cap a les dues penínsules i cap a Anglaterra; ara bé, a França només se'n troben testimonis escadussers dels Ss XVI i següents, amb freqüència incomparablement menys gran que en cast., port. ni italià (una dada esparsa, la primera, es troba en un *Routier*, obra de Pierre Garcie, † c. 1520, que justament porta un cognom hispànic).

Pel que fa a l'etimologia RHOMBUS no quedava ben aclarit el detall semàntic. Ara bé en la fraseologia novellesca, cavalleresca i fabulosa emmagatzemada per Cervantes observem frases reveladores, sobre això i sobre una altra pista del mot, en la imaginació del poble «uno de los mayores encantadores --- labró esta cabeza, que tiene propiedad y virtud de responder a quantas cosas al oído le preguntaren. guardó *rumbós*,

pintó caracteres, observó astros, miró puntos, y finalmente la sacó con la perfección que veremos mañana ---» (*Quixote* II, lxxii, 238v^o); pot ser casual que l'observador «ingenio» posi aqueixos mots en la boca d'un baró barceloní, i no obstant qui sap... «Llamado Retablo de las Maravillas; el qual fabricó y compuso el sabio Tontonelo (estrafeta contrafació d'un cognom italià!), debaxo de tales paralelos, *rumbos*, astros y estrellas, con tales puntos, caracteres ---» (NBAE xvii, 30a); si els comparem amb les paraules del suposat Merlí. «En las cavernas lóbregas de Dite, / donde estava mi alma entretenida / en formar ciertos *rombos* y caracteres ---», salta a la vista que *rombo* i *rumbos* són iguals per a Cervantes, i que ell identifica el rumb cosmogràfic amb els rombs dels màgics i astròlegs.

Res no tindria d'estrany que el vulgar dels mariners, en observar els pilots —zelosos deixebles dels Petrus Nònius i Macià de Viladestés— prenent l'altura dels astres, en les primeres navegacions oceàniques, l'identifiqués amb un màgic o astròleg; i, pensant en el rhombus màgic, vagi dir-ne *hacer* o *guardar rumbos* d'aquesta activitat, per a ell enigmàtica, trasplantant-la imaginativament a una atmòsfera de misteri i de llegenda, però des d'aquesta requeia a la realitat ansiosa de la direcció que prenen.

Aqueixa havia de ser la idea de Cervantes. Però no penséssim que hi puguí haver aquí alguna ideació d'aquell fèrtil i sorneguer enginy, car aquest terme de pilots —que com a tal ja apareix en la nàutica portuguesa de mj S. xv, en el maniobrar dels dos «Catòlics» castellans de 1494 i en el *Routier* de 1483— ja deu fundar-se en coses més tècniques. Un dels docs. més venerables de la ciència nàutica, l'Atlas català de 1375, del qual parteixen tots els investigadors (el fr. Jal, 1294a, 1848, el suec Nordenskjöld, c. 1880), presenta ja la Rosa dels vents dividida a la moderna en 32 compartiments, que són els *rumbos*; la separació dels rumbos en les roses antigues es feia, segons Jal, mitjançant raigs «façonés en langues de feu, en fers de lance, en pyramides».

Això últim —llançons, piràmides etc.— ho hem vist tots en les grans búixoles antigues (com aquella «búixola catalana» que servaven com un tresor, i em mostaven encara, els llops de mar santpolencs en els anys 1928-30), i això es pot veure clar en la cèlebre rosa de Savèrien que reproduceix el *Dizion di Marina* (p. 792); però el cas és que si ens ho mirem de dalt a baix, de Nord a Sud, d'Est a Oest etc., les dues piràmides de base comuna formen justament un rombe allargat. Afegim hi l'activitat astrològica de tots aquells Gilbert-Corsuno que ensenyaven o ensibornaven els nostres sobirans Anfossos, Peres i Joans del S. xiv, i dels quals es reien (a mitges o, en el fons, a rialla batent) els nostres grans Llull, Martorell i Eiximenis, els cosmògrafs, astrònoms i cartògrafs, compartien la terminologia amb els astròlegs i màgics, encara que llurs fets fossin seriosos i mirassin de romandre en la regió serena. Però el poble feia un feix de tot plegat.

Per explicar la *u* de *rumbo*, i no *rombo*, examinava